

Három Kassák és az avantgárd

Kassákizmus 1–3.

NAGY KRISTÓF

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2017. X. 13. – 2018. II. 25.

Kassák Múzeum, 2017. X. 20. – 2018. II. 25.

Bajor Gizi Színházmúzeum, 2017. X. 27. – 2018. III. 18.

„Budapestén még semmilyen izmus sem született” – írta az 1970-es évek elején egy konceptuális munkájában Major János. A *Kassákizmus* kiállítás címe, ha kimondatlanul is, de ezzel az állítással játszik, amikor felidézve az avantgárd korának szavát, Kassák Lajos nevéből irányzatot képez. A játékos címadás arra épít, hogy mivel Kassák, a vérbeli avantgárd művész nem sorolható

egyetlen bevett izmushoz sem, ezért maga kellett, hogy izmus legyen.

A frappáns cím egyszerre jelzi, hogy Kassák aurája – ami minden avantgárd művészeti prófétára jellemző – a kiállítássorozat kritikai vizsgálatának tárgya és azt is, hogy a kiállítások elsősorban Kassáknak az 1920-as évek körüli művészeti aktivitásaira fókuszálnak.

2017 októberétől 2018 februárjáig egyszerre három kiállítás emlékezett Budapesten Kassák Lajos születésének 130. és halálának 50. évfordulójára. Bár a kiállítások száma nagyszabású ünneplésre is utalhatna, de tévedés volna azt hinni, hogy ezen túl Kassák munkássága jelentős közéleti hangsúlyt kapott volna 2017-ben. A Bajor Gizi Színészmúzeumban, a Kassák Múzeumban és a Petőfi Irodalmi Múzeumban megrendezett kiállításoknak éppen az a közös jellemzője, hogy Kassák életművének egy-egy részletét vizsgálják. Ezt persze nem szabad a kiállítás szervezőinek a szemére hányni, hanem inkább érdemes a Kassák fogadtatását formáló társadalmi és politikai folyamatokba ágyazni. Míg harminc éve, 1987-ben Kassák születésének 100. évfordulójára a Petőfi Irodalmi Múzeummal a Magyar Nemzeti Galéria rendezett kiállítást, melynek reprezentatív katalógusa – Gergely Mariann, György Péter, Pataki Gábor szerkesztésében – Kassák életművének teljes áttekintésére vállalkozott, addig 2017-ben szétszórta, kisebb Kassák-kiállítások készületek, de ezt tévedés lenne pusztán a „nagy narratívák felbomlásával” indokolni. Sokkal inkább arról van szó, hogy míg a későszocializmus nézőpontjához jól illeszkedett az a Kassák-kép, ami a baloldali elkötelezettség helyett inkább Kassáknak a nemzetközi és műkereskedelmi elismertségét hangsúlyozta,¹ addig a mai kultúrpolitikában Kassáknak – és a Kassákhoz hasonló művészeknek és irányzatoknak – nincs helye, így nem csoda, hogy a *Kassákizmus* kiállításai inkább szelvényekben, kisebb kiállítóterekben valósultak meg. Az aktualitások felkutatása és Kassák társadalmi érdeklődésének feltérképezése helyett pedig az került a kiállítások fókuszába, hogy Kassák és körei aktivitásában hogyan fonódtak össze a különböző művészeti formák: elsősorban az irodalom, a színház és a képzőművészet.

Mind a három kiállítás, melyeket Szeredi Merse Pál koncepciója és kurátori tevékenysége köt össze, Kassáknak a leginkább kanonizált, az 1910-es és 1920-as évekbeli művészetére fókuszál. A Petőfi Irodalmi Múzeumban az *Új művészet – A bécsi MA az avantgárd nemzetközi hálózataiban* című tárlat Kassák *MA* című lapjának a nemzetközi kontextusát és kapcsolatait mutatja be. A Kassák Múzeumban az *Az új Kassák – A ló meghal és a madarak kirepülnek* azt vizsgálja, hogy Kassák és az utókor hogyan alakította Kassák-képünket, míg a Bajor Gizi Színészmúzeumban az *Új dráma, új színpad – A magyar avantgárd színházi kísérletei* című kiállítás Kassák köreinek színpadi tevékenységéről szól. Most egyik kiállítás sem vállalkozik arra, ami a Kassák Múzeum számos kiállításának a missziója, hogy rákérdezzon, mi és hogyan lehet aktuális a kassáki művészeti modellből. Az, hogy egyik kiállítás sem aktualizál, természetesen semmit sem vesz el a minőségükből, de ezzel együtt nyitva hagyja

azt, hogy a dupla évfordulón túl aktuális és izgalmas-e a mai művészet és társadalom számára, amit egykor Kassák csinált.

Bár a számozás szerint a Kassák Múzeum-beli *Az új Kassák – A ló meghal és a madarak kirepülnek* a sorozat második kiállítása, de valójában ez teszi fel az elsődleges kérdéseket azzal kapcsolatban, hogyan alakult ki Kassák művészeti aurája, amiről a kiállítássorozat is a címét kapta. A tárlat célja, hogy feltérképezze, hogyan alakította Kassák és miként formálták mások azt a szerepet, amiben mint avantgárd, izmusteremtő művész nyilatkozott meg. Ez a kérdés finomított formában van jelen a tárlaton, a kiállításnak nem célja, hogy teljesen dekonstruálja Kassák szerepkonstrukcióját, melyet elsősorban *A ló meghal és a madarak kirepülnek* című 1920–1921-es versen keresztül bont ki. Nem véletlen, hogy ez a vers került a középpontba, hiszen ebben Kassák saját avantgárd költővé válását írta le. Kassáknál ezek az önkonstrukciók mindig kiemelt, de dinamikusan változó szerepet játszottak,² elég csak az *Egy ember élete* című önéletrajzára gondolni, amit már 40 éves kora körül megírt, és aminek a narrációját

Az örültek összejövetele a szemetesládában, középen **BORTNYIK SÁNDOR** akvarellje Petőfi Irodalmi Múzeum

11 éves koránál kezdte el, „mikor a szülői tenyerek alól kiszedtem a horgonyaimat, járni kezdtem a magam lábán, és a saját fejemmel avatkoztam bele a magam sorsába.”³ A művészszerp ilyen öntudatos létrehozása nem Kassák innovációja volt, hanem a művészet mező 19. századi önállósodásának eredménye, melynek következtében a művész a művészet autonóm területének normái szerint lép fel a politikai mezőben⁴ és ír például levelet Kun Bélához a művészet nevében.⁵ A kiállítás nemcsak arra fordít figyelmet, hogy Kassák hogyan formálta a saját szerepét, hanem arra is, hogy

foto: Berényi Zsuzsa

MA Színházi stúdió
Bajor Gizi Színészmúzeum

Az új Kassák, A ló meghal és a madarak kirepülnek, részlet a kiállításból, Kassák Múzeum

ezt mások hogyan alakították, legyen szó az államszocializmus hivatalos kultúrpolitikájáról vagy azokról az 1960-as évek végéről megjelenő szöveg- és struktúráközpontú irodalomelméleti megközelítésekről, melyek a vers minőségére és megoldásaira fókuszáltak.

A Petőfi Irodalmi Múzeumban az *Új művészet – A bécsi MA az avantgárd nemzetközi hálózataiban* című kiállításban a kassáki önkonstrukció után az újrapozícionálása a főszerep. Kassák akkor kényszerült erre, mikor 1919-ben, a Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe menekült, ahol egyszerre volt a helyi magyar emigráció tagja és erősítette

Avantgárd folyóiratok színházi különszámai Bajor Gizi Színészmúzeum

kapcsolatait a nemzetközi avantgárd körökkel és folyóiratokkal. A kiállítás komplexitásából kitűnik, hogy komoly kutatási projektek állnak mögötte: a közép-európai avantgárd magazinok nemzetközi hálózatáról a Kassák Múzeum 2015-ben rendezett konferenciát, a MA korai, budapesti időszakát két éve, a nemzetközi kapcsolatait pedig három éve dolgozták fel kiállításként. A mostani tárlat fő vonala Kassák bécsi depolitizálódása, ami az 1919–1920-ban a *Világ összes művészeihez!* és a *Világ új művészeihez!* szóló manifesztumoktól – melyek a munkásosztályt tekintették a forradalom alanyának – távolodó utat írja le. Ez az út a dadaizmuson, a konstruktivizmuson, Tatlin hatásán és a képarcitektúrán át vezetett egy olyan művészet felé, amit Uitz Béla már elpolgáricosított konstruktív esztétizmusnak bélyegzett, továbbgörgetve az avantgárd ön- és ellendefiníciók

AVANTGÁRD FOLYÓIRATOK SZÍNHÁZI KÜLÖNSZÁMAI

MA, Bécs
1924 szeptember

NOI, Róma
1924 november

Contimporanul
Bukarest, 1925 március

foto: Berényi Zsuzsa

fotó: Berényi Zsuzsa

Az *Új Föld* című folyóirat címlapja, 1927
Bajor Gizi Színházmúzeum

KASSÁK LAJOS: *Az új színházművészetért!*
Bajor Gizi Színházmúzeum

dialektikáját, ahol az élcspatként való azonosulás csak a mások retrográdnak való minősítésén keresztül történhet meg.

A sorozat harmadik kiállítása a nem annyira szem előtt lévő Bajor Gizi Színházmúzeumban valósult meg, de épp az *Új dráma, új színpad – A magyar avantgárd színházi kísérletei* című tárlat az, ami kevésbé ismert aspektusokkal árnyalja Kassák és köreinek képét. Ez a tárlat elsősorban nem Kassák személye köré szerveződik, és így más avantgárdisták is teret kapnak Mácza Jánostól Simon Jolánon át Palasovszky Ödönig. Pont a színház műfajának a közvetlensége mutatja meg annak a küzdelemnek a súlyát és kudarcát is, mely során Kassákék megpróbálták összehozni az új művészetet (az avantgárdot) az új politikai

cselekvővel (a munkásosztállyal), de ami olyan mondatokkal zárult, hogy „megfogadtuk, hogy művészetünkkel soha többé nem látogatunk ki Újpestre”⁶ A kiállításban, szinte külön egységként, hangsúlyos blokkot kap Simon Jolán, aki messze több volt, mint Kassák partnere. Ő volt a MA-kör előadóestjein az egyik legtöbbet szavaló színész is, aki 1922-ben például Tristan Tzara „Maori” verseinek előadásával botránkoztatta meg sikeresen a bécsi közönséget.

Míg a kiállításnak az *Új színpad* című szakasza alapvetően az 1920-as években Kassák köreinek a terveiben megjelölő, de általuk meg nem valósított színpadtechnikai újításokról szól, addig záró része a korszak magyar avantgárd színházi kísérleteinek legkomplettebb projektjét, a Zöld Számár Színházat mutatja be. Bár a Palasovszky Ödön, Hevesy Iván és Mittay László által 1925-ben létrehozott budapesti színház csak pár előadást valósított meg, de így is kiérdemelték az avantgárdnak az autentikusságért folytatott örök bizonyítási küzdelmében Kassáktól azt a vádat, hogy ők bizony csak eladják az új művészetet az úri közönségnek.

A *Kassákizmus*-kiállításokat az angolul és magyarul is megjelent *Művészet akcióban / Art in Action* című tanulmánykötet kíséri. A kiállításoknak nincs külön katalógusa, de ez nem feltétlenül baj, mivel mindegyikhez külön kísérőfüzet készült. Ezek sikeresen veszik át a felfeliratok szerepét is, és a jól eltalált hosszúságú szövegekkel érthetően vezetik az olvasót nem is annyira az egyes alkotásokhoz, hanem inkább az egyes kiállítási blokkokhoz. Így a kiállítások falai megmaradhatnak a műveknek és a dokumentumoknak, melyeket Rudas Klára a kassáki vizualitást idéző designja köt össze. Ahogy a design, úgy az egész sorozat visszafogott: nem forradalmi újítást, hanem csak hangsúlyáthelyezést ígér, de azt meg is valósítja.

*Az új Kassák,
A ló meghal
és a madarak
kirepülnek, részlet
a kiállításból
Kassák Múzeum*

fotó: Berényi Zsuzsa

Jegyzet

- 1 Dr. Botka Ferenc – Bereczky Lóránd: Előszó. In: Gergely Mariann, György Péter, Pataki Gábor (szerk.): Kassák Lajos. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.
- 2 K. Horváth Zsolt: A szerep és a modell: 130 éve született Kassák Lajos. Hívj, 2017/4–5.
- 3 Kassák Lajos: Egy ember élete. Digitális Irodalmi Adattár, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011, 8.
- 4 Pierre Bourdieu: A művészet szabályai. BKF, Budapest, 2013.
- 5 Kassák Lajos: Levél Kun Bélához a művészet nevében. MA, Budapest, 1919.
- 6 Kassák Lajos: Egy ember élete. Digitális Irodalmi Adattár, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011.